

УДК [373.2.014.52:27-42](477)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/77-1-42>

Людмила КОБИЛЕЦЬКА,
orcid.org/0000-0003-4688-3622
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) lyudmyla.kobyletska@lnu.edu.ua

Катерина ЗАХАРОВА,
orcid.org/0009-0006-6729-7808
студентка II курсу магістратури факультету педагогічної освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) Kateryna.Zakharova@lnu.edu.ua

ХРИСТІЯНСЬКІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття присвячена дослідженню ролі християнських цінностей у духовно-моральному вихованні дітей дошкільного віку в контексті сучасних викликів українського суспільства. У сьогодення дуже часто матеріальні цінності домінують над духовними, спотворене уявлення про добро і зло. У розвідці розглянуто історичний аспект впливу християнства на українську культуру та ментальність, проаналізовано значення християнських догм у формуванні духовних та моральних основ суспільства. Визначено, що сучасне українське суспільство поступово визнає етичні основи християнських цінностей, які можуть протидіяти духовній деградації та сприяти гармонійному розвитку особистості з раннього віку. У статті підкреслюється, що християнська мораль базується на основних принципах, таких як любов, справедливість, чесність; в основу покладено десять Божих заповідей. Ці принципи є підґрунтям для формування морального світогляду та поведінки людей. Описані основні групи християнських цінностей: цінності-цілі (наприклад, досягнення Царства Небесного), цінності-засоби (віра, обряди, ритуали). Встановлено, що повернення до християнських моральних основ може стати ефективним засобом протидії духовній та моральній кризі, має сприяти формуванню стійких етичних норм та цінностей у молодого покоління, а також підкреслює важливість інтеграції цих цінностей в освітній процес. У статті аналізуються роботи видатних українських мислителів і педагогів, таких як Григорій Сковорода, Софія Русова, Іван Огієнко, що наголошують на важливості інтеграції християнських цінностей у виховний процес. Особливу увагу зосереджено на вивченні біблійних текстів у процесі формування моральних якостей дітей дошкільної освіти, таких як чесність, доброта, любов до ближнього. Формування духовних якостей людини повинно починатися насамперед з вивчення основ християнського світогляду, який ґрунтується на любові до Бога та до ближнього. Християнські цінності розглядаються як фундамент для розвитку духовно-моральної свідомості, що є незамінним для гармонійного становлення особистості з раннього віку.

Ключові слова: християнські цінності, духовно- моральні якості, діти дошкільного віку, християнська мораль, релігія.

Liudmyla KOBYLETSKA,
orcid.org/0000-0003-4688-3622
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Preschool and Primary Education
Ivan Franko National University of Lviv
(Lviv, Ukraine) lyudmyla.kobyletska@lnu.edu.ua

Kateryna ZAKHAROVA,
orcid.org/0009-0006-6729-7808
student of the 2nd year of the master's degree at the Faculty of Pedagogical Education
Ivan Franko National University of Lviv
(Lviv, Ukraine) Kateryna.Zakharova@lnu.edu.ua

CHRISTIAN VALUES AS THE BASIS OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF PRESCHOOLERS

The article is devoted to the study of the role of Christian values in the spiritual and moral education of preschoolers in the context of modern challenges of Ukrainian society. Today, material values very often dominate over spiritual values, a distorted idea of good and evil. The research examines the historical aspect of the influence of Christianity on Ukrainian culture and mentality, analyzes the importance of Christian dogmas in the formation of the spiritual and moral foundations of society. It was determined that modern Ukrainian society gradually recognizes the ethical foundations of Christian values, which can counteract spiritual degradation and contribute to the harmonious development of the individual from an early age. The article emphasizes that Christian morality is based on basic principles such as love, justice, honesty; it is based on the ten commandments of God. These principles are the basis for the formation of the moral outlook and behavior of people. The main groups of Christian values are described: values-goals (for example, achieving the Kingdom of Heaven), values-means (faith, rites, rituals). It has been established that the return to Christian moral foundations can be an effective means of countering the spiritual and moral crisis, should contribute to the formation of stable ethical norms and values in the younger generation, and also emphasizes the importance of integrating these values into the educational process. The article analyzes the works of prominent Ukrainian thinkers and teachers, such as Hryhoriy Skovoroda, Sofiya Rusova, Ivan Ogienko, who emphasize the importance of integrating Christian values into the educational process. Special attention is focused on the study of biblical texts in the process of forming the moral qualities of preschoolers, such as honesty, kindness, love for one's neighbor. The formation of a person's spiritual qualities should first of all begin with the study of the basics of the Christian worldview, which is based on love for God and neighbor. Christian values are considered as a foundation for the development of spiritual and moral consciousness, which is indispensable for the harmonious formation of the personality from an early age.

Key words: Christian values, spiritual and moral qualities, preschoolers, Christian morality, religion.

Постановка проблеми. На превеликий жаль, можемо констатувати, що у сьогодення переживаємо духовну та моральну кризи: домінування матеріальних цінностей над духовними, спотворене уявлення про те, що таке Добро та Зло. Ми переконані, що протидіяти цьому може виховання дітей та молоді на духовних цінностях українського народу, основними серед яких є доброта, справедливість, милосердя, альтруїзм, взаємодопомога.

Зауважуємо, що в останні роки прослідковується тенденція звернення щоразу більшої кількості вихователів, викладачів, політиків, науковців, батьків до християнських моральних цінностей, оскільки переконані, що саме такі цінності є найбільш стійкі, універсальні, не підвладні політичній та ідеологічній кон'юктурі. Сучасне українське суспільство поступово починає визнавати та приймати етичні основи християнських цінностей, від яких його штучно віддаляли протягом багатьох десятиліть, сформувавши у багатьох людей різко негативне ставлення до них.

З давніх часів джерелом духовно-моральних цінностей українського народу, без сумніву, є християнська релігія, яка з часів Київської Русі регламентувала норми стосунків між людьми та була панівною у житті українців. Важливою складовою духовної культури української нації є християнська морально-етична культура. Вона несе в собі справжні ідеали, які вчать жити за законами Добра. Тенденція осягнення основ християнства нині завойовує все більше прихильників серед різних верств суспільства – духовенства, політиків,

учених, педагогів, психологів. Без відродження християнських моральних цінностей у виховному процесі освітніх закладів молодь приречена на духовну деградацію та знищення (Сіданіч, 2013).

Християнство докорінно змінило світогляд людей та вплинуло на різні аспекти української ментальності, культури, зокрема на світогляд, духовно-етичні цінності, мову, працю, побут, звичаї, традиції, мистецтво та творчість. Воно витіснило язичництво з багатьох сфер життя українців. Наприклад, колядки і щедрівки, які давні слов'яни співали під час язичницьких свят на честь різних божеств, отримали новий зміст і стали приурочуватись до Різдва Христового.

Досліджуючи освітньо-виховну роль християнських цінностей О. Поштовий зазначає, що християнство є багаторівневою аксеологічною системою свого роду «матрицею» цінностей, а християнські цінності мають свої особливості й закономірності на духовному, особистісному, соціальному рівнях функціонування. Науковець заявляє, що на духовному рівні християнські цінності впливають через свою морально-етичну обумовленість, претендуючи на роль регулятора поведінки людини. Вони пропонують норми та критерії оцінок, засновані на богоцентризмі та християнській любові. Християнські цінності відображають трансцендентну ієрархічну систему Добра і служать основою для формування християнської «практичної моралі». На особистісному рівні специфіка християнської ціннісної орієнтації розкривається через поняття «внутрішньої людини», що відображає особливості християн-

ського світогляду та світовідчуття. Християнська аксіологія допомагає зрозуміти місце та значення життя людини, забезпечує високу інтенсивність емоційних переживань і можливість реалізації її поведінки (Поштовий, 2013).

Християнські цінності впливають на процеси спадкоємності розвитку української культури, визначають ставлення до культури, а також формують критерії їх добору та інтеграції в національну культуру (Сіданіч, 2013).

Аналіз досліджень. Особливості впливу християнських засад на формування духовно – моральних цінностей дітей досліджували у своїх наукових працях Г. Сковорода, І. Франко, Б. Грінченко, Л. Українка, М. Коцюбинський. Сучасні вчені І. Сіданіч, І. Бех, А. Богуш, О. Сухомлинська, В. Ворожбіт, Г. Пирог також у своїх розвідках висвітлюють проблему використання християнських цінностей як чинника морального виховання дітей дошкільного віку.

Мета дослідження: дослідити роль християнських цінностей у духовно-моральному вихованні дітей дошкільного віку в контексті сучасних викликів українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає Г. Пирог (2004), християнська релігія виникла як нова ціннісна система – концепція життя, його змісту, правил поведінки. Вчення Христа було революційним поворотом у моральній свідомості і духовній культурі, тому що воно запропонувало нову шкалу цінностей, засудивши жорстокість, насильство, возвеличивши «страждених і обтяжених». Християнство відкрило і затвердило часто непотрібні з позиції розуму ірраціональні пошуки людиною віри, добра, справедливості, милосердя, співчуття (Пирог, 2004).

У процесі формування української нації на кожному історичному етапі християнські цінності відігравали важливу роль. Натомість, маємо зазначити, що в залежності від соціально-політичного контексту вони мали або стимулювальний або стримувальний ефект впливу. Осмислюючи поняття «християнські цінності» та його функції, Г. Пирог зазначає, що християнські цінності пояснюють місце й значення людини, її призначення у світі. Християнська ціннісна система опирається на фундаментальні поняття «добра» і «зла», які фіксують ставлення людей до страждань і радощів життя, й визначають потребу робити добро і долати зло (Пирог, 2006).

Серед християнських моральних цінностей загальнолюдського звучання розрізняємо такі головні людські цінності, що більшою чи меншою мірою входять до всіх інших етичних цін-

ностей: цінність життя, краса, істина, добро, свобода; друга категорія – це чесноти: справедливість, сміливість, правдивість, щирість, любов до ближнього, вірність, довір'я, скромність, відданість; третя – більш часткові моральні цінності: здатність дарувати іншим своє духовне надбання; любов, спрямована на ідеалізовану цінність іншої особистості тощо. Наведені цінності можна диференціювати й далі. До чеснот належать такі: доброта, увага, чуйність, милосердя, толерантність, совісність, чесність, повага, правдивість, справедливість, гідність, повага до людей, терпеливість, благородство, вірність, мужність, великодушність, витримка, достоїнство, щирість, жертвність, скромність, сміливість, співчуття, працелюбність, бережливість тощо. Характерною їх особливістю є наявність у кожній позитивної цінності свого негативного еквіваленту, який також входить до структури цінностей, але як негативно значуща складова: толерантність – нетерпимість, вірність – зрада, любов – ненависть, бережливість – марнотратство тощо (Кислашко, Сіданіч, 2015).

Погоджуємось з твердженням А. М. Богуш, І. Л. Сіданіч, що християнські цінності – це знання про Бога як першопричину Всесвіту, про походження життя на Землі, про створення людини, про ціль і зміст людського буття, про необхідність духовного відродження через віру в Ісуса Христа. Саме тому формування духовності людини повинно починатися насамперед з формування основ християнського світогляду, який ґрунтується на любові до Бога і ближнього. Відсутність у людини духовності і моральності має негативний вплив на розвиток її особистості, на її духовне здоров'я. Виникає необхідність з ранніх років закласти в душу дитини позитивний християнський зміст не як щось зовнішнє і тимчасове, а як відповідь на власні найглибші запити її духу.

Християнські цінності стали основою розвитку всієї культури, особливо музики, живопису, літератури. Вони інтегрувалися з іншими спорідненими силами, наприклад, моральними цінностями певного народу, моральними звичаями і традиціями, вибудували ціннісний світ сім'ї, стосунків між дітьми й батьками. З часом християнські цінності перестали безпосередньо ототожнюватися з моральними цінностями західної, тобто християнської цивілізації в культурологічному її вимірі, набули абсолютного загальнолюдського характеру. У сьогодення вони є невід'ємною частиною сучасної культури і прямо чи дискретно впливають на життя кожної людини й суспільства в цілому, незалежно від того, яку світоглядну

позицію відстоюють їхні носії – спекулятивну (світську) чи релігійну (Гелета, 2015).

Християнська мораль в Біблії представлена через три основні аспекти. Перший – це загальні моральні принципи, такі як розсудливість, поміркованість, справедливість, стійкість, чесність, правдивість та вірність слову. Другий аспект відображає плоди Духа Святого: віра, надія, любов (милосердя), радість, спокій, терпеливість та доброта. Третій аспект – це десять Божих заповідей. Перші три заповіді спрямовані на прославлення та шанування Бога, тоді як інші сім покликані забезпечити гармонійні відносини між людьми (шануй батька й матір; не вбивай; не будь розпусним; не кради; не свідчи неправдиво проти свого ближнього; не будь заздрисним) (Семенюк, 2019).

Зважаючи на велику кількість християнських цінностей, науковці неодноразово намагалися їх класифікувати та структурувати. Однак, варто зазначити, що єдиного підходу до систематизації моральних цінностей християнства серед науковців немає. Тому звернімо увагу на найбільш вдалу, на нашу думку, спробу класифікації християнських моральних цінностей. Г. В. Пирог виділяє основні групи християнських цінностей. Перша група охоплює цінності, на яких базується християнство. Бог визнається як об'єктивно існуюча ідеальна ціль усіх позитивних людських прагнень. Для християнина ніякий аналіз і зовнішнє спостереження не можуть замінити особисту зустріч із Богом. Бог та Ісус Христос виступають у певній значеннєвій єдності для християнина, проте мають різне значення в ціннісному відношенні. Наступну групу цінностей утворюють християнські «цінності-цілі» (те, до чого прагне вірянин), серед яких «Царство небесне», безсмертя душі та інші. У християнстві сенс буття – це досягнення Царства Небесного, натомість усі земні блага мають другорядне значення. Усе життя християнина підпорядковане необхідністю до єднання з Господом після смерті. Третя група з класу релігійних цінностей включає «цінності-засоби», за допомогою яких християнин прагне досягти своєї мети. До цієї групи належить віра, церковні обряди та ритуали, чесноти, запропоновані церквою тощо. Вчення Ісуса Христа говорить про віру як головну умову християнського життя, тому що з вірою приходять надія й любов, будь-яка добра справа і благодать Святого Духа. Відповідно до християнської віри, «найбільшою чеснотою є любов, тому що Бог є любов. Божественна любов вміщує всі інші чесноти, вона прикрашає кожний вчинок і надає йому справжню духовну цінність, бо справ-

жній критерій моральних вчинків визначається їх мотивами, а не результатом (Пирог, 2006).

Філософ Г. Сковорода стверджував, що з раннього дитинства необхідно прищеплювати дітям християнські чесноти. Мислитель нагадував молоді, що потрібно шанувати батька та матір («Перш за все батька й матір шануй і служи їм») (Шевчук, 2021).

У своїх творах Сковорода часто звертається до Святого Письма. Це той духовно-моральний орієнтир, який спрямовує людину жити відповідно до християнських заповідей. Всі люди смертні, але тільки той мужньо зустріне свій останній час у кого чиста совість (Сковорода, 1983: 542).

Спадщина Григорія Сковороди дає чіткі орієнтири для виховання високоморальної нації, будучи унікальною скарбницею для виховання молоді на засадах християнської моралі, чесності та високої духовності. Завдяки вдалому поєднанню біблійної лексики та української мови, наш мислитель яскраво і неординарно розкриває сутність християнських заповідей. Як утверджувач практичної моральної філософії, він приділяє увагу кожному правилу добропорядності християнина.

Видатна українська педагогиня С. Русова вважала, що християнські цінності є головним джерелом духовно-морального становлення особистості, закликала обов'язково впроваджувати релігійне виховання з раннього дитинства через національну культуру, народні звичаї, адже була переконана що «релігійна вимога живе в дитині». Тому вихователі та педагоги у дошкільному вихованні повинні « не зрікатися релігійних настроїв наших дітей і не нехтувати ними» (Русова С., 1996). С. Русова стверджувала, що християнські засади є головним джерелом духовно-морального виховання дошкільників.

І. Кучинська у своїй розвідці про І. Огієнка вказує, що головним у розвитку духовності І. Огієнка вважає християнську доброту, а вищим проявом моральності – совість і чесність. Виходячи із розуміння важливості і значущості духовного виховання, І. І. Огієнко ставив перед національною школою важливе завдання – формувати кращі риси характеру українця: моральність, чуттєве ставлення до світу, високу емоційність, національну гідність, повагу, доброзичливість, честь, почуття обов'язку перед Батьківщиною, силу волі, шляхетність, тобто виховувати духовно розвинену особистість. Виховання має бути спрямоване на відродження духовної свідомості українців, усвідомлення вихованцями себе як представників етносу, носіїв національного характеру, спадкоємців загальнолюдських, християнських і національ-

них морально-духовних цінностей (Кучинська, 2002).

На думку А. М. Богуш, християнські цінності – це знання про Бога як першопричину Всесвіту, про походження життя на Землі, про створення людини, про ціль і зміст людського буття, про необхідність духовного відродження через віру в Ісуса Христа. Саме тому формування духовності людини повинно починатися насамперед з формування основ християнського світогляду, який ґрунтується на істині про Бога та сприяє формуванню в неї духовності і моральності, що є незмінною за будь-яких часів. Виникає необхідність з ранніх років закласти в душу дитини позитивний християнський зміст не як щось зовнішнє і тимчасове, а як відповідь на власні найглибші запити її духу (Богуш, 2019).

У сьогодення християнські цінності сприймаються як універсальні моральні настанови і набули абсолютного, загальнолюдського характеру. Вони є невід’ємною складовою сучасної культури і так чи інакше впливають на життя кожної людини й суспільства в цілому.

Основними християнськими цінностями є Віра, Надія та Любов. Вони необхідні для життя вірянина, допомагають наблизитися до духовного світу та сприяють спасінню душі. На думку Л. Чупрій, Віра – це впевненість в існуванні Вищого Божественного надприродного начала. Проте, вона є не тільки релігійним поняттям, а й філософським та загальнолюдським, бо ж Віра завжди присутня в будь-якої людини, без неї взагалі неможливе людське життя.

Надія, на переконання дослідника, – це віра в те, що здійсняться ті чи інші прагнення і бажання людини. Надія підтримує людину в найважчі моменти життя. Можна втратити все, але Надію завжди слід зберігати. Богомільна людина сподівається на спасіння і вічне життя після смерті.

Але однією з найголовніших й основоположних цінностей як релігійної, так і світської моралі є, безумовно, Любов. Любов – це пронизлива і прониклива сила, яку ще давні філософи називали загальною космічною енергією, що діє скрізь і всюди. Людське існування потребує одухотвореності любов’ю, бо без неї існування людини неможливе. Справжня творчість існує тільки там, де є Любов. Безперечно, Важливими християнськими цінностями є також смиренність, терпеливість, страждання (Чупрій, 2000).

Християнські цінності відображені у Божих заповідях, таких як: шануй батька і матір, не вбивай, не кради, не свідчи неправдиво, не заздри. Дітей слід навчати цим заповідям з раннього віку.

Ці цінності включають знання про Бога як першопричину Всесвіту, походження життя, створення людини, ціль і зміст людського існування, а також важливість духовного відродження через віру в Ісуса Христа. Тому формування духовності повинно починатися з основ християнського світогляду, що базується на істині про Бога, і сприяти розвитку постійних моральних цінностей. Важливо з ранніх років прищеплювати дитині християнські цінності як глибоку відповідь на її духовні потреби (Богуш, Сіданіч та інші, 2019).

В сучасній українській дошкільній педагогіці вихованню у дітей дошкільного віку духовно – моральних цінностей приділяється значна увага.

Християнське світоглядно-культурне та освітньо-виховне спрямування має навчальна програма «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях» (Богуш, Сіданіч, Сучок, 2019). Метою цієї навчальної програми є ознайомлення з християнськими моральними цінностями, формування в дітей християнських моральних чеснот. Основою вказаної навчальної програми є Біблія та інші християнські джерела, які відповідають Святому Письму.

В основі духовно-морального виховання, що реалізується даною програмою, лежать наступні базові принципи:

- Принцип теоцентризму означає, що джерелом духовно-моральних цінностей є Бог.
- Принцип біблійної основи навчання бере за основу духовно-морального виховання моральні цінності Біблії, які є спільними для всіх християнських конфесій.
- Принцип добровільності полягає у добровільному виборі духовно-морального виховання батьками та дітьми.

Програма складається з таких тематичних розділів:

- Світ – чудовий задум Творця.
- Дитина – Боже творіння.
- Любов – найвища заповідь Христа.
- Моральні закони Святого Письма.
- Моральні чесноти у старозавітних образах.

Любов і милосердя в земному житті Ісуса Христа.

Християнські свята в культурі українського народу.

Відданість Батьківщині на прикладах національної духовної культури.

Програма передбачає формування навичок спілкування у соціумі за християнськими принципами; виховування ціннісного ставлення до життя й здоров’я ближніх на прикладі заповіді Христа «Люби Господа Бога свого всім серцем своїм, і

всією душею своєю, і всією своєю думкою. Люби свого ближнього, як самого себе» (Мт. 22: 37–39), формування духовно-моральних якостей на основі Божих заповідей, виховання чеснот, таких як вірність, терпеливість, милосердя, патріотизм через ознайомлення із життям та вчинками біблійних персонажів, а також найкращих моральних чеснот, які притаманні Українському народу (воля, гідність, побожність, правдолюбство, пошанування, поважність, витривалість).

Серед парціальних програм, спрямованих на виховання духовно-моральних якостей в дітей дошкільного віку, МОН України рекомендує програму з духовно-морального виховання дітей дошкільного віку «Зерно любові». Програма «Зерно любові» спрямована на виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти щодо морального виховання дошкільників. Метою програми є формування у дітей дошкільного віку комплексу духовно-моральних рис шляхом ознайомлення з християнськими та національними цінностями в площині освітніх ліній Базового компонента дошкільної освіти «Особистість дитини»

та «Дитина в соціумі». Автори програми пропонують біблійні оповідання, вірші як чинники формування духовно-моральних цінностей дошкільників. Наприклад, вірш «Де ти, мій ангеле?», оповідання «Пастухи і волхви», «Різдво», вірші «Різдвяна зіронька», «Три царі» та інші.

За програмою діти не тільки ознайомлюються з біблійними сюжетами та притчами, а й роблять висновки стосовно моральних правд та чеснот, яких варто дотримуватися у своєму житті (Шиян, Франкевич, Патуляк, 2018).

Висновки. Християнські цінності мають значний вплив на формування духовно-моральних якостей дітей дошкільного віку. Досвід української дошкільної педагогіки показує, що інтеграція цих цінностей у виховний процес сприяє гармонійному розвитку особистості, допомагає дітям засвоїти важливі життєві принципи та стати добрими, чесними і справедливими людьми. Залучення дітей до активних форм діяльності, таких як ігри, творчість та участь у суспільно корисних заходах, дозволяє ефективно впроваджувати християнські цінності у їхнє повсякденне життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М., Сіданіч І. Л., Сучок В. Є. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях: навчальна програма та календарно-тематичний план. ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2019.
2. Гелета О. Л. Суть та особливості формування особистості у концепції християнських духовно-моральних цінностей. Збірник наукових праць Східноєвропейського університету, 2, 2015, 89–95. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnik_nauk_praz/2015/2/11.pdf (дата звернення: 20.07.2024).
3. Кислашко О. П., Сіданіч І. Л. Християнська педагогіка. Навчальний посібник Духовна вісь. Київ, 2015.
4. Кучинська І. О. Виховання духовних цінностей дітей і молоді у творчій спадщині Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2002.
5. Пирог Г. В. Психологічні аспекти функціонування релігійних цінностей (християнський аспект). Українське релігієзнавство : Бюлетень Української Асоціації релігієзнавців і Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України (39), 2006. С. 93–102.
6. Пирог Г. В. Християнські цінності у сучасному українському суспільстві Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Вип. 203-204 : Філософія. Чернівці, 2004. С. 22–26.
7. Поштовий О. Християнські цінності в контексті соціально-духовного відродження української нації. Умань: Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини, 2013. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2013/visnuk_97.pdf (дата звернення: 20.07.2024).
8. Семенюк В. І. Морально – етична основа християнських духовних цінностей. Науково – інформаційний вісник. Право № 7, 2013.
9. Сіданіч І. Духовно- моральне виховання дітей дошкільного віку як запорука успішного навчання в новій українській школі. [Монографія]. ДВНЗ Університет менеджменту освіти, Київ, 2013.
10. Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи. Видавництво Наукова думка. 1983.
11. Чупрій Л. Релігійні цінності як основа розвитку духовності особистості. Українське релігієзнавство, 2000. № 13, 34–42.
12. Шевчук В. Сковорода Григорій. Літературні твори. (2-ге вид.). Львів : Видавництво «Апріорі», 2021, с. 352.
13. Шиян О., Франкевич О., Патуляк Н. «Зерно любові». Програма та методичні рекомендації з духовно- морального виховання дітей дошкільного віку. Львів: ДНЗ Львівське ВПУ ІКТ, 2018, с. 61.

REFERENCES

1. Bohush A. M., Sidanich I. L., Suchok V. Ye (2019). Dukhovno-moralne vykhovannia ditei doshkilnoho viku na khrystyianskykh tsinnostiakh: navch. progr. ta kalendarno-temat. plan. [Spiritual and moral education of preschoolers based on Christian values: curriculum and calendar-thematic plan.] VBF «Skhidnoievropeiska humanitarna misiia». [in Ukrainian].
2. Heleta O. L. (2015). Sut ta osoblyvosti formuvannia osobystosti u kontseptsii khrystyianskykh dukhovno-moralnykh tsinnoste. [The essence and features of personality formation in the concept of Christian spiritual and moral values]. Zbirnyk

.....
naukovykh prats Skhinoievropeiskoho universytetu, 2, 89–95. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnik_nayk_praz/2015/2/11.pdf (access date: 20.07.2024). [in Ukrainian].

3. Kyslashko O. P., Sidanich I. L. (2015). Khrystyianska pedahohika [Christian pedagogy]. Navchalnyi posibnyk Dukhovna vis. Kyiv. [in Ukrainian].

4. Kuchynska I. O. (2002). Vykhovannia dukhovnykh tsinnosti ditei i molodi u tvorchii spadshchyni Ivana Ohienka. [Education of spiritual values of children and youth in the creative heritage of Ivan Ohienko]. Kamianets-Podilskyi: Abetka-Nova, 2002. [in Ukrainian].

5. Pyroh H. V. (2006). Psykholohichni aspekty funktsionuvannia relihiinykh tsinnosti (khrystyianskyi aspekt). [Psychological aspects of the functioning of religious values (Christian aspect)]. Ukrainske relihiieznavstvo : Biuleten Ukrainkoi Asotsiatsii relihiieznavsiv i Viddilennia relihiieznavstva Instytutu filosofii imeni H. S. Skovorody NAN Ukrainy (39), S. 93–102. [in Ukrainian].

6. Pyroh H. V. (2004). Khrystyianski tsinnosti u suchasnomu ukrainskomu suspilstvi. [Christian values in modern Ukrainian society]. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu : zb. nauk. prats. Vyp. 203-204 : Filosofii. Chernivtsi, S. 22–26. [in Ukrainian].

7. Poshchynyi O. (2013). Khrystyianski tsinnosti v konteksti sotsialno-dukhovnoho vidrodzhennia ukrainskoi natsii. [Christian values in the context of social and spiritual revival of the Ukrainian nation]. Uman: Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni P. Tychyny, 2013. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2013/visnyk_9pdf (access date: 20.07.2024). [in Ukrainian].

8. Semeniuk V. I. (2013). Moralno – etychna osnova khrystyianskykh dukhovnykh tsinnosti. [Morality is the ethical basis of Christian spiritual values]. Naukovo – informatsiinyi visnyk. Pravo № 7. [in Ukrainian].

9. Sidanich I. (2013). Dukhovno- moralne vykhovannia ditei doshkilnoho viku yak zaporuka uspishnoho navchannia v novii ukrainskii shkoli. [Spiritual and moral education of preschool children as a guarantee of successful learning in a new Ukrainian school] [Monohrafiia]. DVNZ Universytet menedzhmentu osvity, Kyiv, 2013. [in Ukrainian].

10. Skovoroda H. (1983). Virshi. Pisni. Baiky. Dialohy. Traktaty. Prytchi. Prozovi pereklady. Lysty [Lyrics. Songs Fables Dialogues. Treatises. Parables Prose translations. Letters]. Vydavnytstvo Naukova dumka. [in Ukrainian].

11. Chuprii L. (2000). Relihiini tsinnosti yak osnova rozvytku dukhovnosti osobystosti [Religious values as a basis for the development of a person's spirituality] Ukrainske relihiieznavstvo, № 13, 34–42. [in Ukrainian].

12. Shevchuk V. (2021). Skovoroda Hryhorii. Literaturni tvory. [Literary works] (2-he vyd.). Lviv : Vydavnytstvo «Apriori», 2021. [in Ukrainian].

13. Shyian O., Frankevych O., Patuliak N. (2018). «Zerno liubovi». Prohrama ta metodychni rekomendatsii z dukhovno-moralnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku. [“Seed of love”. Program and methodical recommendations for spiritual and moral education of preschoolers]. Lviv: DNZ Lvivske VPU IKT. [in Ukrainian].